

УДК 347. 211

І. М. Маліновська,
аспірантка
Національний університет
«Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»,
м. Харків

ПОНЯТТЯ Й ВИДИ ПОРУШЕНЬ АВТОРСЬКИХ ПРАВ НА БАЗУ ДАНИХ

Стаття присвячена актуальним проблемам визначення поняття й видів порушень щодо баз даних у сфері авторського права. Проведено аналіз чинного законодавства, із цього питання, здійснено наукове опрацювання різновидів порушень авторських прав. Запропоновано класифікацію таких правопорушень на 2 групи з подальшим поділом кожної групи на види, залежно від того, змістом якого виду правовідносин є порушені права на базу даних.

Ключові слова: база даних, правопорушення, авторське право, захист, класифікація.

Відповідно до положень ст. 432 Цивільного кодексу України (далі – ЦК) кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого порушеного права, в тому числі й права на інтелектуальну власність згідно ст. 16 цього Кодексу. Суб'єктами авторських прав на базу даних, які можуть звертатися до суду за їх захистом, слід вважати її укладача (автора або юридичну особу, які є первинними володільцями авторських прав на підставі статей 421, 429 і 430 ЦК), а також його правонаступників, які набули виключних майнових прав на базу даних – повний обсяг або певну частину останніх.

За ст. 15 ЦК однією з підстав для захисту будь-якого цивільного права є йогопорушення, яке в загальнотеоретичному аспекті

розглядають як протиправну дію (бездіяльність), що має наслідком ліквідацію належного іншій особі суб'єктивного цивільного права або обмеження свободи його реалізації – як повністю, так і частково [10, с. 7, 8]. У сфері авторсько-правових відносин порушення мають свої особливості. Вони пов'язані зі змістом прав інтелектуальної власності, зі специфікою того об'єкта, на який спрямовано те чи інше порушення. Для ефективного захисту авторських прав на базу даних необхідно правильно визначати поняття й види їх порушень. Це відіграє вагомую роль при доведенні фактів їх учинення і сприятиме вибору оптимальних способів відновлення порушених прав. Поглибленому вивченню зазначених питань і присвячена дана стаття.

Питанням судового захисту прав інтелектуальної власності, зокрема, об'єктів авторського права, присвячені наукові розробки таких цивілістів, як: Б. С. Антімонов, М. І. Бару, М. В. Гордон, А. С. Довгерт, В. Я. Йонас, В. С. Дроб'язко, В. І. Корецький, Р. Б. Шишка, О. О. Штефан, Н. Є. Яркіна та ін. Незважаючи на здобутки юридичної науки у сфері захисту вказаних об'єктів, окремого дослідження захисту авторських прав на базу даних не проводилось.

Актуальність проблеми визначення і класифікації порушень авторських прав на базу даних пов'язана зі зростаючими масштабами таких правопорушень, що викликано сучасними умовами глобалізації комп'ютерних технологій і створенням їх міжнаціонального ринку. Як зазначають фахівці, негативним наслідком цих процесів стала особлива вразливість подібної продукції з боку хакерів – комп'ютерних хуліганів, оскільки базу даних можна легко копіювати й передавати завдяки цифровим технологіям. [5, с. 142].

Практична значимість наукового опрацювання порушеної проблеми зумовлена ще й необхідністю правильної кваліфікації дій відповідача в перебігу судового розгляду справ про захист прав інтелектуальної власності. Установлення виду порушення безпосередньо впливає на точ-

не визначення кількості таких діянь, від чого залежить розмір майнового відшкодування на користь володільця цих прав. Відповідно до ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права» (далі – Закон) разова грошова компенсація за порушення авторських прав, що визначається в межах від 10 до 50 000 мінімальних заробітних плат, заявляється на розсуд позивача і стягується судом з урахуванням обсягу порушення й (або) намірів відповідача.

Існуюча судова практика послужила підставою для певних рекомендацій, наданих Вищим Господарським судом України та Пленумом Верховного Суду України. Зокрема, при розгляді подібних спорів слід зважати на (а) тривалість порушення та його обсяг – одно- або багаторазове використання; (б) розмір доходу, отриманого внаслідок правопорушення; (в) чисельність потерпілих осіб; (г) наміри відповідача; (д) можливість відновлення попереднього стану бази даних і на необхідні для цього зусилля та ін. [Див.: 6; 9]. Для визначення загальної суми компенсації, що підлягає стягненню з відповідача, господарським судам рекомендовано з'ясовувати, які саме порушення були ним допущені і які суми відшкодувань треба стягнути за кожне з них [8]. Як бачимо, види порушень та

їх кількість можуть служити для обґрунтування розміру грошової компенсації, що стягуватиметься судом на вимогу позивача.

Різноманітний характер порушень у сфері авторсько-правових відносин послужив підґрунтям для їх наукових класифікацій. Наприклад, О. С. Йоффе, відокремлював 2 групи порушень авторських прав залежно від характеру останніх і наслідків порушення: (а) порушення особистих прав автора без заподіяння йому майнової шкоди і (б) порушення прав автора, що можуть зашкодити його майновим інтересам [4, с. 56, 57].

О. О. Штефан, урахувавши різний ступінь причетності особи до вчинення правопорушення, диференціює їх на 2 види. До першого відносить ті з них, суб'єкти яких безпосередньо своїми діями порушують авторське право й суміжні права. До таких, зокрема, належать: (а) порушення особистих немайнових прав шляхом порушення цілісності твору і права на ім'я автора; (б) незаконне використання (в тому числі й розповсюдження) об'єктів авторського права і суміжних прав; (в) учинення дій, які одночасно порушують особисті немайнові й майнові права. До другого виду порушень віднесено ті, що вчинені суб'єктами, дії яких безпосередньо не порушують права творців, але створюю-

ють відповідні умови для цього, а саме розроблення відповідних технологій для використання їх правопорушником, дії якого безпосередньо спрямовуються на порушення авторського права й суміжних прав [12].

З огляду на характер поширених останнім часом порушень баз даних і на практику судового захисту від них правознавці називають типові категорії спорів щодо захисту баз даних; це спори: а) про визнання авторства (співавторства) на базу даних; б) про захист немайнових прав авторів; в) щодо належності службового твору; г) стосовно авторських договорів; д) про захист виключних майнових прав авторів або правовласників; е) інші їх види [11, с. 52-54].

З точки зору теорії авторського права виключні права на твір за своїм характером є правами абсолютними, які передбачають правомочність автора на дозвіл чи заборону іншим особам використовувати твір. Такий дозвіл надається шляхом активного волевиявлення суб'єкта авторського права, тому за його відсутності існує заборона на використання твору. Е. П. Гаврилов, характеризуючи виключне право, зазначає: не вимагається, щоб правоволоділець спеціально заборонив комусь конкретно використовувати охоронюваний об'єкт, тому що заборона прямо впливає із

закону [2, с. 27]. Заборона звернена до необмеженого кола осіб, а її порушення означає невиконання обов'язку в абсолютних правовідносинах. Протиправна поведінка в даному випадку поєднує активну дію порушника у виді використання твору й бездіяльність як неотримання дозволу від суб'єкта авторського права.

Користуючись термінологією Закону, таке порушення слід визначати як *«піратство у сфері авторського права»*. Ним вважається *опублікування, відтворення, ввезення на митну територію України, вивезення з митної території України й розповсюдження контрафактних примірників творів (у тому числі комп'ютерних програм і баз даних)*. «Контрафактним» визнається примірник, який був відтворений, опублікований і (або) розповсюджений з порушенням авторських прав (ст. 1 Закону). Оскільки ст. 15 Закону містить невичерпний перелік способів використання твору, які потребують дозволу автора (ч. 3), а виключне право це поширюється на будь-які способи (ч. 2), можна стверджувати, що *будь-яке використання бази даних без належного дозволу суб'єкта авторського права слід вважати порушенням авторського права, яке має назву «піратство у сфері авторського права»*. Стосовно баз даних це порушення є найпоширенішим.

До сфери незаконного (піратського) використання баз даних не потрапляють випадки, що становлять собою винятки в майнових авторських правах, вичерпно визначені статті 21-25, 444 ЦК. У такому разі використання баз даних у певних обсягах, певними способами і з певною метою визнається правомірним і не потребує ні дозволу суб'єкта авторського права, ні виплати йому винагороди.

Особисті немайнові права автора можуть бути порушені: (1) використанням твору без зазначення імені автора; (2) шляхом забороненого останнім розкриття його псевдоніму, дійсного імені, якщо автор бажав залишитися невідомим; (3) учиненням дій, що спотворюють твір, чи внесення до нього недозволених змін.

Окремим різновидом порушення немайнового права авторства Закон визначає як *«плагіат»* (п. (в) ч. 1 ст. 50). Цей вид порушення полягає в оприлюдненні (опублікуванні) *«повністю або частково»* чужого твору під іменем особи, яка не є його автором, тобто, по суті, в наявності привласнення авторства іншою особою. У царині використання баз даних це порушення набуло власних специфічних ознак. Цивілісти розглядають його як своєрідний різновид плагіату, за якого створюється певна *компі-*

ляція, до якої в повному обсязі включаються чужий твір, що використовується в поєднанні з іншими [1]. Судова практика свідчить про поширеність випадків незаконного оперування запозиченого базою даних у складі іншої бази, яка й розповсюджується відповідачем [3, с. 15]. У такому разі вимагається доведення факту незаконного використання спірної бази шляхом установлення її тотожності з частиною бази відповідача.

Від порушень абсолютних авторських прав на базу даних слід відрізнити *порушення обов'язку, встановленого договором між їх суб'єктом та користувачем твору*. Таке порушення відносних прав кредитора-правоволодільця може полягати в невиконанні умов договору щодо способу використання твору, його обсягу чи території розповсюдження примірників, порядку, строку й розміру виплати винагороди та ін.

Підставою для судового захисту авторських прав є не лише факт їх порушення, що вже відбулося, а й існування реальної загрози такого правопорушення в майбутньому. Це дає можливість суб'єктам авторських прав захищати в судовому порядку свої інтереси і протидіяти існуючій зазгоді. Закон визнає протиправним учинення будь-якою особою дій, що створюють за-

грозу порушення авторського права (п. «д» ч. 1 ст. 50). У ньому зазначено декілька різновидів подібних дій, які слід розцінювати як створення загрози вчинення порушення в майбутньому:

- будь-які дії для свідомого обходу технічних засобів захисту авторського права й (або) суміжних прав, зокрема, виготовлення, розповсюдження, ввезення з метою розповсюдження і застосування засобів для такого обходу (п. «е» ч. 1 ст. 50);

- підроблення, зміна чи вилучення інформації, зокрема, в електронній формі, про управління правами без дозволу суб'єктів авторського права й (або) суміжних прав чи особи, яка здійснює таке управління (п. «є» ч. 1 ст. 50);

- розповсюдження, ввезення на митну територію України з метою розповсюдження, публічне сповіщення об'єктів авторського права й (або) суміжних прав, з яких без дозволу суб'єктів авторського права й (або) суміжних прав вилучена чи змінена інформація про управління правами, зокрема, в електронній формі. (п. «ж» ч. 1 ст. 50).

Наведені положення чинного законодавства, а також наукове опрацювання проблеми різновидів порушень авторських прав на базу даних дозволили запропонувати їх власну класи-

фікацію. На нашу думку, їх слід поділити на 2 групи залежно від того, змістом якого виду правовідносин є ці порушені права: (1) *порушення прав в абсолютних правовідносинах*, тобто порушення виключних авторських прав на базу даних; (2) *порушення відносних прав на базу даних*, тобто порушення прав, які ґрунтуються на договорі між суб'єктом авторського права й іншою особою. Практичне значення такого поділу полягає в тому, щоб особливі способи захисту права інтелектуальної власності, встановлені ст. 432 ЦК і ст. 52 Закону, треба застосовувати в разі порушення виключних авторських прав, які є змістом абсолютних правовідносин. Це стосується: а) стягнення незаконно отриманого порушником доходу або разової грошової компенсації; (б) опублікування в засобах масової інформації відомостей про порушення авторського права і змісту судового рішення щодо нього; (в) вилучення із цивільного обороту товарів, виготовлених або введених у цивільний оборот з порушенням авторського права, та їх знищення; (г) вилучення із цивільного обороту матеріалів і знарядь, які були задіяні переважно для виготовлення товарів з порушенням авторського права вилучення і знищення останніх.

Схожі висновки зустрічаються в окремих судових рішеннях. Так, при слуханні справи про порушення авторських прав на музичний твір судом було підкреслено, що «підставою для стягнення компенсації за порушення майнового авторського права може бути лише неправомірне використання твору». Але в даному спорі відповідач діяв у межах укладеного ліцензійного договору. Ось, чому суд зазначив: оскільки позивачем заявлено позов про стягнення компенсації за порушення його виключного майнового права, а не про стягнення винагороди за використання твору, підстав для його задоволення немає. Правильність цього рішення підтверджено Вищим господарським судом України, а також Судовою палатою у господарських справах Верховного Суду України [7].

Вважаємо, що у разі порушення прав на базу даних, що впливають з договору, форма й розмір відповідальності мають визначатися відповідно до загальних положень ЦК про відповідальність за порушення зобов'язання (гл. 51 ЦК), а також конкретних умов договору щодо відповідальності сторін. Цим пояснюється практична доцільність їх визначеність у договорі.

Продовжуючи класифікацію порушень, першу їх групу пропонуємо поділити на види

залежно від того, який інтерес опосередковують порушені права, яка стадія порушення та його наслідки. Отже, група *порушень виключних авторських прав на базу даних* поділяється на 3 види:

– *порушення майнових авторських прав – «піратство у сфері авторського права»* – становить собою використання бази даних будь-яким способом без належного дозволу суб'єкта авторського права (за винятком дозволених законом випадків правомірного вільного використання);

– *порушення особистих немайнових прав укладача*, різновидами яких є: (а) використання бази даних без зазначення імені укладача; (б) розкриття без дозволу фізичної особи – укладача обраного ним псевдоніму; (в) розкриття дійсного імені фізичної особи – укладача, коли він бажав залишитися анонімним; (г) учинення дій, що спотворюють базу даних, порушують її цілісність і (або) здатність до належного функціонування, чим завдається шкода честі, гідності й діловій репутації укладача; (д) плагіат – оприлюднення (опублікування) повністю або частково чужої бази даних під іменем особи, яка не є її укладачем, у тому числі у складі копії (суккупності) з базами даних інших укладачів чи з іншими об'єктами інтелектуальної власності;

– *учинення дій, що створюють загрозу порушення авторського права*, серед яких: (а) будь-які дії для свідомого обходу технічних засобів захисту авторського права, зокрема, виготовлення, розповсюдження, ввезення з метою розповсюдження й застосування засобів для такого обходу; (б) підроблення, зміна чи вилучення інформації, зокрема, в електронній формі, про управління правами без дозволу суб'єктів авторського права чи особи, яка здійснює таке управління; (в) розповсюдження, ввезення на митну територію України з метою розповсюдження, публічне сповіщення баз даних, з яких без дозволу суб'єктів авторського права вилучена чи змінена інформація про управління правами, зокрема, в електронній формі.

Значення наведеної класифікації відбивається на виборі адекватного й доцільного способу судового захисту. Залежно від виду порушення позивачем має обиратися саме той, який здатен ефективно протидіяти правопорушенню й відновлювати порушене авторське право.

Друга група порушень може бути поділена на види залежно від характеру порушення прав кредитора – суб'єкта авторських прав на базу даних – у договірних правовідносинах. До *порушень прав на базу даних, що*

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

ґрунтуються на договорі між суб'єктом авторського права й іншою особою – набувачем авторських прав або користувачем бази даних – слід віднести наступні 2 види:

– *невиконання умов договору*, а саме: (а) нездійснення ліцензійної плати за використання бази даних або переданих майнових прав на неї; (б) нездійснення передбаченого договором її використання; (в) порушення умов щодо розподілу винагороди між співавторами-укладачами; (г) порушення умов договору замовлення щодо сприяння укладачеві в організації процесу проектування бази даних або умов щодо компенсації пов'язаних із цим витрат; (д) невиконання домовленості про вчинення необхідних дій для державної реєстрації авторських прав на базу даних або авторського договору;

– *неналежне виконання умов договору*: а) порушення умов щодо строків і розміру плати за використання бази даних чи переданих прав на неї; б) порушення способів і порядку встановленого договором використання бази даних; в) порушення

умов щодо способу чи місця позначення імені укладача при тиражуванні й розповсюдженні бази даних; г) інші порушення, які визначаються відповідно до передбачених сторонами договірних умов.

Здійснення судового захисту авторських прав на базу даних потребує визначити систему юридичних фактів, що підлягають з'ясуванню й доведенню при розгляді відповідних спорів. Залежно від виду порушень вони мають свою специфіку. На відміну від спорів про порушення умов авторсько-правового договору (тобто відносних прав кредитора), де потрібно встановити умови взаємних зобов'язань і факт їх винного (неналежного) невиконання відповідачем, захист виключних авторських прав вимагає встановлення особливого набору юридичних фактів, від яких залежить розгляд позовних вимог. Тому продовженням запропонованої в даній статті тематики має стати розгляд обставин, які мають юридичне значення й підлягають установленню при розгляді спорів про порушення виключних авторських прав.

Список літератури: 1. Вахонева Т. М. Плагіат як різновид порушення авторських прав за законодавством України / Т. М. Вахонева // [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.law-property.in.ua>. 2. Гаєрилов Э. П. Общие положения права интеллектуальной собственности: краткий комментарий к главе 69 ГК РФ / Э. П. Гаєрилов // Хоз-во и право. – 2007. – № 9. – С. 24-35. 3. Залесов А. В. Защита авторских прав на базу данных – новое оружие в конкурентной борьбе / А. В. Залесов // Биржа интеллект. собственности. – 2006. – № 3. – С. 13-17. 4. Иоффе О. С. Основы авторского права / О. С. Иоффе. – М.: Знание, 1969, 127 с.

5. Мельніков М. В. Світовий досвід боротьби з піратством в авторському праві і суміжних правах / М. В. Мельніков // Питання інтелектуальної власності: зб. наук. пр. – 2004. – Вип. 1. – С. 141-151. 6. Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав: пост. Пленуму Верхов. Суду України від 04.06.2010 р., № 5 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>. 7. Постанова Судової палати у госп. справах Верхов. Суду України від 23.10.2007р., № 21/649 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Reviv/1064096>. 8. Про практику застосування господарськими судами законодавства про захист прав на об'єкти авторського права і суміжних прав: оглядовий лист ВГСУ від 22.01.2007 р., – № 01-8/25 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>. 9. Про практику застосування господарськими судами законодавства про захист прав на об'єкти інтелектуальної власності: оглядовий лист ВГСУ від 27.06.2008 р. – № 01-8/383/1 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>. 10. Пянова Я. В. Судовий захист майнових цивільних прав: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук: 12.00.03. / Нац. юрид. акад. України імені Ярослава Мудрого. – Х., 2009. – 21 с. 11. Смыслина Е. В. Судебная защита авторских прав на программы для ЭВМ и базы данных / Е. В. Смыслина // Юрист. – 2000. – № 5. – С. 50-55. 12. Штефан О. О. Дещо до питання про порушення у сфері авторського права / О. О. Штефан // Теорія і практика інтелект. власності. – 2009. – № 6. – С. 3-14. 13.

**ПОНЯТИЕ И ВИДЫ НАРУШЕНИЙ АВТОРСКИХ ПРАВ
НА БАЗУ ДАННЫХ
Малиновская И. М.**

Статья посвящена актуальным проблемам определения понятия и видов нарушений относительно баз данных в сфере авторского права. По этому вопросу проведён анализ действующего законодательства, осуществлена научная обработка разновидностей нарушений авторских прав. Предложена классификация правонарушений на 2 группы с последующим разделением каждой группы на виды в зависимости от того, содержанием какого вида правоотношений являются нарушенные права на базу данных.

Ключевые слова: база данных, правонарушения, авторское право, защита, классификация.

**CONCEPT AND TYPES OF COPYRIGHT VIOLATIONS IN RELATION TO DATABASE
Malinovska I. N.**

The article is sanctified to the issues of the day of determination of concept and types of violations in relation to bases given in the field of a copyright. In the article is conducted analysis of current legislation, and also the scientific working of problem of varieties of violations copyrights is carried out on a database. The offered classification is on two groups with the further dividing of every group into kinds depending on that, maintenance of what type of legal relationships are the broken rights on a database.

Key words: database, offence, copyright, defence, classification.

Надійшла до редакції 20.04.2012 р.